

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

אוניברסיטת בר-אילן

דף שבועי

פרשת בא, תשע"ו
מספר 1153בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הוציאנו ממצרים ונתן לנו את ממונם מיכאל קנובסקי

כשהקב"ה מודיע לאברהם בכרית בין הבתרים על שעבוד צאצאיו (בר' טו: יג-יד), הוא מתמצת את כל חווית השעבוד בשלושה מוטיבים מרכזיים: האחד, שלב השעבוד - "גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"; השני, ענישת המשעבדים - "וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דֵּן אֲנִי", והשלישי, תגמול עם ישראל - "וְאַחֲרֵיכֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל".

כשהקב"ה מתגלה למשה בסנה בסוף תקופת השעבוד הוא חוזר על הבטחתו לדון את הגוי המשעבד: "וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִפִּיתִי אֶת־מִצְרַיִם כָּל־נֶפְלְאֵי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ" (שמ' ג: כ). כמו כן ה' חוזר גם על החלק האחרון שבהבטחה: "וְהָיָה כִּי תֵלְכוּן לֹא תֵלְכוּן רִיקֶם וְשָׂאֵלָה אֲשֶׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כְּלִי־כֶסֶף וְכִלְי־זָהָב וְשִׁמְלֹת" (שם: כא-כב), ולפני מכת בכורות הוא מצווה את משה להוציא זאת לפועל: "דְּבַרְנָא בְּאֲזִי הָעַם וְיִשְׂאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ וְאֲשֶׁה מֵאֵת רַעוּתָהּ כְּלִי־כֶסֶף וְכִלְי־זָהָב" (שמ' יא: ב). תכנית זו מתבצעת אחרי מכת בכורות כשהמצרים מגרשים בכוח את בני ישראל ממצרים, כמו שכתוב: "וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדַבַּר מֹשֶׁה וַיִּשְׂאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלִי־כֶסֶף וְכִלְי־זָהָב וְשִׁמְלֹת" (שמ' יב: לה).

המדרש¹ אומר שתכניתו של הקב"ה, כפי שנאמרה למשה במעמד הסנה, הייתה ידועה לבני ישראל מהרגע שחזר משה ממדיין למצרים. ר' חונה בשם בר קפרא דרש שבגלל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים: שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ולא אמרו לשון הרע ולא היה בהן פרוץ ערווה. ההוכחה שלא דיברו לשון הרע מובאת מהפסוק שבפרשתנו: "דְּבַרְנָא בְּאֲזִי הָעַם". וכך אומר המדרש: "את מוצא שהיה הדבר מופקד אצלן כל שנים עשר חדש ולא נמצא אחד מהן שגילה את הסוד ולא נמצא אחד מהן שהלשין על חבירו". כלומר, בני ישראל ידעו כשנה מראש שישאלו ממצרים כלים יקרים, ולא הלשינו לשלטון המצרי על תכנית זו.²

לקיחת כלי הכסף והזהב מהמצרים הייתה כה חשובה לתכניתו של הקב"ה, שהוא, כביכול, צריך היה לשכנע את בני ישראל שייקחו את מתמדי מצרים. חז"ל במסכת ברכות (ט ע"א) מדגישים זאת היטב:

דְּבַרְנָא בְּאֲזִי הָעַם - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל: בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק: וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם - קיים בהם, וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל - לא קיים בהם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום.

אפשר בהחלט להבין את בני ישראל. אחרי רד"ו שנים בעבודת פרך, בני ישראל לא היו מעוניינים ברכוש אלא בחירות. אם הקב"ה הבטיח שייצאו ברכוש גדול, היו לו דרכים אחרות לקיים הבטחה זו מבלי שבני ישראל יצטרכו לשאול כלים משכניהם המצריים. בפגישתו האחרונה עם פרעה יכול היה משה לדרוש נוסף על "גַם־אֶתָּה תִתֵּן בְּיַדְנִי זִבְחִים וְעֹלֹת" גם כלי כסף וכלי זהב ושמלות. כמו כן, אחרי מכת בכורות היה פרעה מוכן, ללא ספק, לרוקן את אוצרותיו ולהעביר את הכול למשה, ובלבד שבני ישראל ייצאו במהירות ממצרים. ועוד, גם ללא שאילת הכלים התעשרו בני ישראל בביזת הים, יותר ממה שהוציאו ממצרים, כמו שמוכא בשם המכילתא³ ברש"י (ד"ה "ויסע משה", שמ' טו: כב).

* ד"ר מיכאל קנובסקי, ביולוג ועורך מדעי. דבר התורה מוקדש לעילוי נשמות הוריו פרופ' אליהו קנובסקי וגב' תמר קנובסקי נ"ע.

¹ ויקרא רבה [מרגליות] פרשת אמור פרשה לב.

² אותו מדרש מובא במכילתא בשם רבי אליעזר הקפר.

³ מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה יג.

הביטוי "וַיִּשְׁאַלְהָ אֵשָׁה" או "וַיִּשְׁאַלְהוּ אִישׁ מֵאֵת רְעֵהוּ" היה בעייתי מקדמת דנא, כי לא מצאנו שאי פעם החזירו בני ישראל את מה ששאלו. הגמרא (בבלי סנהדרין צא ע"ב) מספרת על משפט שהתקיים לפני אלכסנדר מוקדון (בין המצרים ליהודים) על החזרת הכלים השאלים. אבן עזרא אכן מפרש על אתר את המילה "ושאלה" במובן המקובל היום, ומסביר: "ויש מתאוננים ואומרים כי אבותינו גנבים היו ואלה הלא יראו כי מצוה עלינו היתה ואין טעם לשאול למה, כי השם ברא הכל והוא נתן עושר למי שירצה ויקחנו מידו ויתננו לאחר. ואין זה רע כי הכל שלו הוא". רשב"ם חולק על ראב"ע, ואומר: "וַיִּשְׁאַלְהָ אֵשָׁה מִשְׁכָּנָהּ - במתנה גמורה וחלוטה. שהרי כתב 'וַיִּנְתֵּנִי אֶת־חַן הָעַם'. כמו 'שָׁאֵל מִמְּנֵי וְאֶתְנָה גוֹלִים נִחְלָתָךְ'. זהו עיקר פשוטו ותשובה לאפיקורסים". הרב שמשון בן רפאל הירש⁴ מחזק את הסברו של רשב"ם ואומר: "למלת 'שאל' לא האיר מזלה. מאות פעמים לפחות היא מופיעה במקרא ומובנה תמיד לתבוע, לבקש. לעולם לא לקחת בהשאלה. רק פעם יחידה נזכרת היא בהוראה זו". והוא מסיים: "המשמעות הברורה היא אפוא לתבוע, לבקש וכשום פנים לא לקחת בהשאלה".

אין זה משנה כיצד נפרש את השורש "שאל". עדיין לא ברור למה ציווה ה' על לקיחת הכלים מהמצרים לפני מכת בכורות ויציאת מצרים, ולא, לדוגמה, באותו עיתוי של "מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לְכֶם צֹאן" (שמ' יב: כא), בעשירי בניסן. הרב שמשון בן רפאל הירש⁵ מסביר שבמכת חושך היו שלושה ימים של חושך מוחלט, שלא קמו איש מתחתיו. באותם ימים "היו נוגשי מצרים אסורים באזיקי עיוורון וחסרי אונים", וכל ישראלי יכול היה להיכנס בבטחה לביתו של המצרי ולקחת מכל הבא ליד, אך למרות תחושת המרירות שהייתה לישראל נגד המצרים, הם לא נגעו בדבר. כאשר הוסרה מכת החושך ראו המצרים שלא חסר מאומה מכל מה שהיה להם. הגדלות הרוחנית והמוסרית שגילו בני ישראל ומנהיגם משה במכת חושך, ושנתגלתה למצרים לאחר המכה, גרמה למצרים להפוך את סלידתם מבני ישראל להערכה, כמו שכתוב: "וַיִּתֶּן ה' אֶת־חַן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֵינֵי מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פְרָעָה וּבְעֵינֵי הָעַם" (שמ' יא: ג). הטורנספורמציה שעברו המצרים נוצלה על ידי ה' בציווי לבני ישראל לבקש כלי כסף וכלי זהב ממעבדיהם, והמצרים נתנו בחפץ לב את היקר להם כדי לכפר, ולו במעט, על מאות שנים של עבדות. רש"ר הירש מסיים במילים אלו: "משמעותה המוסרית הנעלה של הבטחת 'וַאֲחֵרֶיכֶם יֵצְאוּ בְּכֶסֶף גָּדוֹל', ניתן ללמדה מאופן קיומה".

אני רוצה להציע כאן פירוש נוסף. ראב"ע מסביר שהסיבה שמשה, מושיעם של ישראל, גדל בבית פרעה ולא בבית הוריו הייתה "להיות נפשו על המדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים".⁶ משה היה צריך להוציא ממצרים עם של עבדים, שאבותיהם ואבות אבותיהם היו גם הם עבדים. אם משה היה גדל גם הוא בבית עבדים, כושר ההנהגה שלו היה נפגע. כמו שהבאנו לעיל ממסכת ברכות, בני ישראל רצו לברוח ממצרים, בגלל קשיי העבדות, כמה שיותר מהר. אם בני ישראל אכן היו יוצאים בחיפזון, הם היו נשארים בגדר עבדים בהרגשתם, וכל מצרי היה נשאר בעיניהם כאדון. בתחילת פרשת "בהקת"י" אומר הקב"ה: "אֲנִי ה' אֶל־לִהְיֶכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵר לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת" (ויק' כו: יג). את המילה "קוממיות" מפרש רש"י על אתר: "בקומה זקופה". הציווי שציווה ה' את משה: "וַיִּדְבָּר־נָא בְּאָזְנֵי הָעַם וַיִּשְׁאַלְהוּ אִישׁ מֵאֵת רְעֵהוּ וְאֵשָׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב" (שמ' יא: ב) היה כדי לזקוף את קומתם של בני ישראל. לא עוד יהיו המצרים אדונים ובני ישראל עבדים, אלא ישראל יהיו שווים בין שווים; איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה. אם לפני כן היה העבד הישראלי ירא לגשת לבית המצרי אדוניו, אפילו בשביל עבודות של עבדות, עכשיו יהיה אותו ישראלי חייב לצעוד בראש זקוף לאותו בית ולבקש, או אפילו לדרוש, את הכלים היקרים ביותר שיש למצרי בבית. אין זה משנה באיזה רכוש ייצא הישראלי מבית המצרי, שכן "אחרי המעשים נמשכים הלכבות", ואחרי מעשה כזה יהלך הישראלי בגב זקוף כבן חורין אמתי. הקב"ה הבטיח לאברהם שייצאו ברכוש גדול והוא קיים את הבטחתו בין במצרים בין בכיזת הים, אבל קיום צו ה' כמה שעות לפני היציאה ממצרים - הוא שגרם להם לצאת ביד רמה.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>

כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁴ רש"ר הירש על התורה (בתרגומו של זאב ברויאר), עמ' כה.

⁵ על הפסוק "דבר נא" (שמות יא: ב).

⁶ בפירושו הארוך, ד"ה "ולא יכלה עוד הצפינו" (שמות ב: ג).